

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIWDIŃ INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

PERZENT TARBIYASINDA SHAŃARAQTIŃ TUTQAN ORNI

Baynazarova Jamila Jolmurzaevna,

Ajiniyaz atındaǵı NMPI

Sırtqı tálim bólimi Gumanitar

hám jámiyetlik pánlerdi aralıqtan oqıtıw kafedrası assistent-oqıtıwshısı.

jamilabaynazarova6@gmail.com

Annotaciya: *Bul maqalada perzent tárbiyasında shańaraq tiykarǵı wazıypa, shańaraqta perzent penen ata-ana ortasındaǵı múnásebetler ádep-ikramlılıq jolları, pedagogikalıq hám psexologiyalıq baylanıslardıń áhmiyeti.*

Tayanış sózler: *Shańaraqta mektepte máhálle perzent tárbiyası, erte balalıq dáwiri mektepke shekemgi jas, mektep dawiri jas ózgeshelikleri.*

Shańaraq jámiyettiń kishi bólegi bolıp, onıń tınıshlıǵın tamiyinlew boyınsha elimizde bir qatar ilajlar kórimekte. Húrmetli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev óz sózinde shańaraq boyınsha tómendegi pikirlerin bildirip ótti: “balanıń tárbiyası jáne onıń jetik shaxs retinde qalıplesiwinde shańaraqtıń ornı júdá úlken bolıp tabıladı. Shańaraqta balanıń intellektual iskerligi rawajlanadı, dúnyaǵa kózqarası, oylawı qalıpleseı, ádep-ikramlılıq sezimi tárbiyalanadı. Balanıń bilimi, qabileti hám ilimiy tájriybeleriniń qalıplesiwi sol shańaraqtaǵı tárbiyaǵa baylanıslı [136].

Bul pikirler jámiyetimizde perzent tárbiyasında shańaraqtıń ornı qanshelli ahmiyetli ekenliginen derek beredi. Haqıyqatında da, bala shańaraq ta jámiyettiń súyenishi. Perzentlerimiz sanasında watanǵa muhabbat sezimleri shańaraqta, jasap turǵan máhellede qalıpleseı. Mámlekettiń erteńgi kúni, tınısh hám tatıw bolıwı eń aldǵı menen sol kishi jámiyette ósip-kamalǵa kelgen balalarımızǵa baylanıslı. Qaysı shańaraqta, qaysı máhellede tárbiya jaqsı jolǵa qóyılar eken, sol shańaraq, sol máhellede-salamat ortalıq qalıpleseı. Perzent tárbiyasın qaysı waqıttan baslaw kerek? degen soraw kópshilikti oylandıradı. Kópshilik ilimpazlar oǵan túrlishe juwap berip kelgen. Atap aytqanda, shıǵıs oyshıllarınıń biri Ibin Sino bala tárbiyası menen onıń dúnyaǵa keliwinen aldın, ana qursaqınan baslap shuǵıllanıw kerek ekenligin aytıp ótken [2 62].

Shańaraqta, ádep-etika hám tálim-tárbiyaǵa itibar qaradıw sanamızǵa sińip ketken minnetlerimizdiń biri bolıp tabıladı. “Bir balaǵa jeti mahálle ata-ana” degen ibratlı naqıldı xalqımız biykar aytpaǵan. Mine, sol naqıldıń ózi de perzent tárbiyası, shańaraqtıń bekkem bolıwı ushın qanshelli dárejede juwapkershilikli ekenin ańlatadı. Máhálle belsendileri, ásirese jası úlken kekseler kóshede nadurıs is qılıp atırǵan balanı kórse, qasınan hesh qashan itibarsız ótip ketpegen, sol waqıttıń ózinde aqıl

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIWDIŃ INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

keńeslerin aytıp, úgit nasiyatların berip, tuwrı jolǵa shaqırǵan. Hár tárepleme ádep-ikramlı, jaqsı minez-hulqlı bolıwdı, nasiyatlawshı muxaddes dinimiz shańaraqqa úlken áhmiyet beredi. Shańaraqtaǵı ortalıq ata-ana óz juwapkershiliklerin seziniwi arqalı qalıpleseı. Balalardıń ádepli, tárbiyalı bolıp kamalǵa keliwi ushın ata-ana menen bir qatarda máhalle de úlken tarbiya mektebi bolıp tabıladı. “Qus uyasında kórgenin qıladı” dep biykarǵa aytpaǵan xalqımız. Perzent tárbiyalap atırǵan ata-ana hár bir háreketi, júris turısı, aqıl parasatı, adamgershiligi, sıylasıǵı basqalar menen óz-ara múnásebetinde ullı pazıyletlerdi ózlerinde qalıplestire biliwi kerek. Sebebi bala shaxs bolıp qalıpleskennen baslap talapshań, umtılwshań, qızıǵıwshań bolıp keledi. Sol sebepli onıń átirapındaǵılardıń is háreketleri, minez qulqı menen geyde ózleri sezbegegen halda olarǵa tásir etedi. Shańaraqtaǵı kelispewshilikler, unamsız múnásibetler, kóp ótirik sóylew, unamsız is háreketler bala tárbiyasına kerı tásir etetuǵın ortalıqtı keltirip shıǵaradı.

Perzent tárbiyasında ata-ananıń qarım-qatınası tiykarǵı orındı iyeleydi. Bala ata-ana tárepinen qopal, turpayı sózlerdi esitip, tárbiyalanatuǵın bolsa, bul onıń tábiyatına unamsız tásir etedi. Bul bolsa óz gezeginde shańaraqtaǵı tárbiyalanıp atırǵan balanıń “ruwxıy jaǵdayına” óz tásirin tiygizedi, Shańaraqta ata-analar “ǵalabalıq mádeniyat” tásirine berilip ketiwi perzentlerimizdiń tárbiyasına kerı tásir kórsetip atır. Perzent tárbiyası bul ápiwayı kórsetpe hám bilimler kompleksi emes, bálki medicina, etika, psixologiya, pedagogika tarawlarına tiyisli bilimlerdiń quramalı procesi bolıp tabıladı. Balalardı tártip - intızamǵa úyretiw shańaraq bekkemligine tiykar boladı. Perzent tárbiyası processinde bala huqıqlarınıń kemsitilmewi talap etiledi. Shańaraqqa tiyisli tárbiya social tárbiyaǵa salıstırǵanda balalardıń psixikasına, sezimlerine úlken tásir kórsetedi. Belgili pedagog A. S. Makarenko bes jasqa deyingi tárbiya balanıń ózligi qalıplesiwinde oǵada zárúrli áhmiyetke iye ekenin aytıp ótken. Bul haqqında ol sonday dep jazǵan : “... tárbiyanıń tiykarǵı bólegi bes jasta juwmaqlanadı, sonday eken, siz balaǵa bes jasqa shekem qanday tárbiya bergen bolsańız, bul tárbiyalıq processtiń 90 payızın quraydı, keyingi tárbiya bolsa qayta tárbiyalaw negizinde dawam etedi [3 29]. Mine, usı jaǵdayda bala tárbiyasına oǵada itibarlı bolıw kerek. Shıǵıs oyshılları óz dóretpelerinde perzentlerge tálim hám tárbiya beriwde olardı barkamal shaxs bolıp rawajlanıwına úlken itibar bergen. Bul boyınsha tómendegi wazıypalardı óz dóretpelerinde keltirip ótedi.

-perzentiniń ata-anasına, tuwǵan-tuwısqanlarına, qońsı-qoba, dos-yaranlarına miyrim-shápáátli bolıwı ;

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIWDIŃ INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

- perzentiniń adamlar menen aqıl parasatlı, álpayım, rasgoy hám kishipeyil bolıwına itibar qaratıń ;
- adamlarǵa ǵamxor bolıw, birewdiń-múlkine qıyanet etpew, jaqsıǵa joldas bolıw, jamanlardan awlaq bolıw ;
- perzentiniń ózgelerdiń arqasınan sóz qılıw, ózgelerdi mensinbew, abıroyı, baylıǵı yamasa ámeline qaray múnásebet kórsetiw de tárbiyasızlıq sanaladı;
- jası úlken insanlar, ustazlar aldında kishi peyil bolıw, olardıń kózine tik qaramaw, ǵáplerin dıqqat penen tınlaw, sorawlarına juwap qaytarıw, tapsırmaların buljıtpay orınlawları tiyis.

Diniy kóz qaraslarda ata-ana óz perzentlerine tálim-tárbiya beriwi de tiykarǵı wazıypalardan dep esaplaydı. Bul haqqında Muhammad (alayhissalam):

“Perzentlerińizge tálim beriń, sebebi olar sizlerdiń dawamshılarıńızdur”, dep hár bir ata-ananı balanıń óz dáwiriniń ilimi, tálimine itibarsız bolmawǵa shaqıradı. [4 56]

Tárbiyada eń tiykarǵı qural bul miyrimlilik hám jıllı sóz benen tárbiyalaw bolıp tabıladı. Bul eki qural bir bolıp, balanı qalıplestiredi. Sonday-aq, tálimdi de ǵázep hám jazalaw menen ámelge asırmaǵan maqul. Sebebi, jazalap berilgen tálim bala yadınan demde óship ketedi. Aqıbette onıń sol tarawǵa salıstırǵanda qızıǵıwshılıǵı sóniwi múmkin. Sol sebepli tálimniń tiykarǵı jolı da jaqsı tárbiyadan baslanadı.

Bárkamal shaxstıń jetik hám kámil insan bolıp qalıplesiwinde “kitapqumarlıq”tıń da ornı grewli. Onıń ushın elimizde barlıq imkaniyatlar jaratılǵan. Ǵalabalıq qurallar, ilimiy kitapxanalar, zamanagóy informaciya texnologiyalarınan aqılǵa muwapıq paydalanıw zárúr bolıp tabıladı. Ata-ana balada estetik tárbiya, gózzal tábiyat kórinislerden zawıq alıw sezimin qalıplestiriw ushın onı ózi menen birge tábiyat qushaǵına dem alıw oraylarına, muzeylerge aparıwı arqalı onıń kewilinde gózzallıq ruwxıy-estetikalıq tárbiyanı qalıplestire aladı.

Juwmaqlap aytqanda, bekkem ruwxıy immunitetli, óziniń pikirlerin tuwrı ayta alatıǵın, kreativ shaxstı tárbiyalaw ushın ata-ana, shańaraq ortalıǵı júdá úlken áhmiyetke iye boladı. óziniń kimligin ańlap ana jurta muxabbat hám sadıqlıq ruwxında ana watanımız ushın janın pida etetuǵın elge ılayıqlı márt azamatlardı tárbiyalawımız zárúr.

Perzentlerimizge sonday tárbiya bereyik, olar óz ata-babalarına, óz tariyxı, watanı, ana tiline, milleti, dinine hám milliyligine sadıq perzentler bolıp jetilissin.

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. I. Karimov. Joqarı ruwxıylıq -jeńilmes kúsh, Tashkent, «Ma'naviyat», 2008, 55-56-betlar.
2. Usmonxon Alimov. "Oilada farzant tarbiyasi". T.
3. Tolegenova.G.K."Yosh davrlar psixologiyası".T.2022.
4. O.Alewov. "Qaraqalpaqstanda tálim-tárbiyalıq oylardıń qáliplesiwı hám rawajlanıwı". T.1993
5. Iymamova. Shańaraqta balalardıń ruwxıy etikalıq tárbiyası-T.Oqıtıwshı. 2006.6
6. J.Baynazarova Miasto Przyszlosci.Open access Indexed Research Journal from Poland.ISSN 2544-980X. www.miastoprzyslosci.com